

CSORBA BÉLA

A lábadozástól az elsorvadásig

A vajdasági magyar iskolaügy a második világháború után

Előzmények

Az első világháborút követő impériumváltáskor a Vajdaság s azon belül a vajdasági magyarság viszonylag fejlett oktatási hálózatot örökölt. A magyar nyelven működő állami, egyházi, községi és magániskolák száma 1918-ban 645 volt (ebből magániskola 379). Az összesen tíz gimnázium közül nyolcban, a hét felső kereskedelmi iskola közül ötben folyt magyar oktatás, ugyanakkor a hatvanhárom ipari, a tíz kereskedelmi, a két mezőgazdasági és a több mint harminc polgári iskola jelentős része úgyszintén magyarul (vagy magyarul is) működött.¹ A szerb katonai közigazgatás egyik első dolga volt a magyar nyelvű oktatás átmeneti betiltása. A nagyszerb politika a királyi Jugoszlávia fennállásának két évtizede során stratégiai céljának tekintette a magyar nyelvű oktatás és a magyar iskolarendszer elsorvasztását és szisztematikus tönkretételét. Ezt szolgálták az iskolatörvények is, amelyek közül különösen a névelmezést szorgalmazó rendeletek váltak emlékezetessé a vajdasági magyarok körében brutálisan diszkriminatív, már-már faji szegregációt sugalló jellegük miatt. (E törvény értelmében a „nem magyar” vezetéknevű tanulókat igen gyakran kényszerítették szerb vagy olykor német tagozatra.) A helyzet különösen az 1929. évi diktatúrát követően romlott. Sok helyütt nemcsak a magyar nyelv tanítását tették lehetetlenné, de még a latin betűk használatát is megtiltották. A magyar tanítói és tanári kart megtizedelték: csupán az 1929. évet közvetlenül követően 114 magyar pedagógust kényszernyugdíjaztattak.² Mindennek hatására 1930-ra a magyar vagy magyarul is működő általános iskolák száma 204-re, a gimnáziumoké kettőre (egy négy- és egy nyolcosztályosra) apadt. A többi középszintű iskolatípusban is háttérbe szorult vagy teljesen megszűnt a magyar oktatás, a polgári iskolák közül mindössze ötben maradt meg a magyar tannyelv, összesen 15 osztálynyi diák számára. A legdrasztikusabb visszaesés azonban az óvodai nevelés terén következett be: az 1918-ban működött 277 óvodából tizenkét évvel később mindössze huszonnégy maradt fenn!

A második világháború kitöréséig a magyar oktatás helyzete gyors ütemben tovább romlott, úgyhogy az utolsó békeévre vonatkozó statisztikák szerint a magyar iskolák száma ekkor már mindössze 183!

Megdöbbenő adat, hogy a harmincas évek statisztikái szerint a vajdasági magyaroknak mintegy 20%-a számít írástudatlannak, mondani sem kell, hogy elsősorban a szórványhelyzetben, kistelepüléseken és majorságokban élő, szociálisan is a leginkább talajba döngölt zsellékről, pusztai cselédekről, béresekről és falusi napszámosokról van szó.

Az 1941-ben Magyarországhoz visszacsatolt területeken - noha a nem magyarokkal szemben súlyos hibákat követtek el az oktatáspolitikai terén is - a magyarok helyzete átmenetileg az oktatás minden szintjén javult. Fontos, de szinte teljesen ismeretlen tény, hogy a diaszpórában élő magyarság számára is igyekeztek megteremteni az anyanyelven történő oktatás feltételeit. Így például magyar osztályok indultak Bácsón (236 tanulóval), Béregen (18 tanulóval), Boldogasszonyfalván /Gospodinci/ (17-19 tanulóval), Borócon /Obrovac/ (39 tanulóval), Csonoplyán (262 tanulóval), DERNYÉN /Deronje/ (6 tanulóval), Dunacsében /Celarevo/ (36 tanulóval), Gádoron /Gakovo/ (12 tanulóval), Kátyon (58 tanulóval), Kissztapáron (13 tanulóval), Körtésen /Rastina/ (11 tanulóval), Kucorán (81 tanulóval), Monostorszegen /Backi

Manastir/ (69 tanulóval), Ófúton (22 tanulóval), Ószivácon (150 tanulóval), Pincéden /Pivnice/ (29 tanulóval), Palónán /Plavna/ (egy részben osztott és egy osztatlan magyar tagozat is működött, a tanulók pontos számát nem tudjuk), Regőcén /Ridjica/ (103 magyar gyermeket írtak össze, de a tanítás már nem indulhatott meg), Szépligetén /Gajdobra/ (49 tanulóval), Szondon /Sonta/ (117 tanulóval), Torzsán /Savino Selo/ (50 tanulóval), Újszentivánon (15 tanulóval), Vajszkán (326 tanulóval).³

A felsorolt falvak egyikében-másikában egy ideig a második világháborút követően is fennálltak a magyar tagozatok, a legtöbb helyen viszont azóta sem láttak magyar iskolát, sem magyar tanítót a helybéliek, s még örülhettek, ha nem jártak úgy, mint a boldogasszonyfalvi magyarok, akik asszonyostul, gyerekestül, öregestül a járéki gyűjtőtáborba kerültek 1945. január 23-án, kollektív bűnösként, az újvidéki vérengzés harmadik évfordulóján...

Az új államban

A második világháború eseményei, majd pedig az 1944. évi megtorlások nem hagyták érintetlenül a magyar pedagógustársadalmat sem. Közülük sokan elmenekültek, mások az értelmetlen háború és a még értelmetlenebb bosszú áldozataivá váltak. Nem egyetlen, de leginkább égbekiáltó eset Eszes Irma zombori gimnáziumi tanárnőnek és diákjainak a kivégzése az ez által hírhedtté vált Bosnyák-tanyán. A partizánok bosszújától a népszerű pedagógust az sem mentette meg, hogy mint Herceg János visszaemlékezéséből tudjuk, közismerten baloldali személyiség volt.⁴

A fordulat utáni első hónapokban a katonai közigazgatás vezetői mostohán kezelték a magyar iskolaügyet. Szabadkán például a katonai parancsnok csupán a szláv származású gyerekek beiratkozását engedélyezte, de hasonló volt a helyzet a legtöbb magyarlakta településen is.⁵ Az olvadás csupán akkor kezdődött meg, miután legfőbb állami szinten eldőlt, hogy a magyar lakosság megtizedelését mégsem követi lakosságcsere vagy kényszerű kitelepítés, mint Csehszlovákiában. A konszolidáció eredményeképpen 1945 augusztusában megszületik a kisebbség: iskolatörvény, megnyílnak az első középiskolák, többek között három gimnázium és négy úgynevezett nem teljes gimnázium, a pedagógushíány enyhítése végett megindul a csak „gyorstalpalónak” nevezett intenzív tanítóképzés. Hamarosan kötelezővé teszik a 14 éves korig történő iskolába járást, s ezzel összefüggően egyre több településen hoznak létre úgynevezett algimnáziumot.

Lőrinc Péter a változások kapcsán 1947-ben a következőket írja: „Régen, a régi Jugoszláviában az urat nevelő magasabb rangú iskolába, a gimnáziumba nem juthat be mindenki: a kistulajdonosok, kisiparosok, kiskereskedők, kishivatalnokok gyermekei részére más, alacsonyabb rangú iskolát, az ún. polgári iskolát létesítették, amelyből természetesen nem léphetett át a diák egykönnyen a gimnáziumba. Ugyanígy pl. a kereskedelmi iskolából nem iratkozhatott be diák sokáig a kereskedelmi főiskolába, holott nagy alaptudása erre képesítette volna: viszont beiratkozhatott erre a főiskolára a gimnázium érettségizettje, holott semminemű alaptudással nem rendelkezett a kereskedelem és a gazdasági élet terén. Hasonlóképpen nem juthatott egyetemre az ipariskolák végzett növendéke sem, a technikai fakultásra sem, hiába volt hozzá elmélete és gyakorlati előképzettsége.”⁶

Az új iskolarendszer a szociális emancipáció terén komoly eredményeket hozott. Ezzel egy időben indult meg a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség szervezésében az írástudatlanság elleni küzdelem. Mindennek pozitív hatása volt a magyar nyelvű oktatás és nevelés terén is. Megvizsgálva a statisztikai adatokat, azt mondhatjuk, hogy a magyar iskoláknak és tagozatoknak, s ezzel együtt a magyarul

tanuló diákok számának a növekedése megközelítőleg az 1958-as iskolareformig töretlen volt, és az általános iskolai képzés terén szolid, kielégítő szintet ért el. Az eredmények ellenére már ekkor megjelentek azok a gondok, amelyek a nemzeti majorizáció következményeként léptek fel, s amelyek célja a leplezett, nem erőszakos, de céltudatosan serkentett asszimiláció volt.

E célt szolgáltni volt hivatott az a gyakorlat, amely a kisebbségek bezárkózásának, „gettóba szorulásának” megakadályozása érdekében, ahol csak lehetett, ellene volt az önálló magyar tanintézmények megmaradásának. Lényegében az asszimilációt serkentette az úgynevezett kétnyelvű oktatás is, amelyet ugyan elsősorban a Mura-vidéken honosítottak meg, részben az objektív kényszernek engedelmessé, de amelyet Szabadka környékén is megpróbáltak meghonosítani, noha ezt sem a káderhiány, sem pedig a magyar tanulók létszáma nem tette indokolttá.

A tények ismeretében azt kell mondanunk, hogy az iskolarendszer egészét lényegében az ötvenes évek végétől, a hatvanas évek elejétől kezdődően a lassú, de egyenes vonalú délszlávósítás, illetve jugoszlávósítás távlati céljaihoz igazították. (1956 után lényegében hasonló folyamatok indultak meg a kultúrában, a művelődési egyesületek szervezeti felépítésének terén is: ahol csak lehetett, megszüntették az egynyelvű magyar művelődési egyesületeket, ismét csak a testvériség-egység szellemében a gettósodás elleni harc jegyében. Ennek eredményeként törvényszerűen a magyar tevékenység indult sorvadásnak. Az alkalmazott módszerek azóta sem változtak. Napjainkban az újvidéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesület buzgó kétnyelvűsítését figyelhetjük meg, az egyesület vezetőségének odaadó asszisztálása mellett.) A csendes, de tervszerű asszimiláció a következő úton volt kivitelezhető:

„1. Az elsődleges és leglényegesebb szerepű eszköz a tömeges majorizáció (a fizikai többség) biztosítása, mely nélkül nem hathat egyetlen más demográfiai eszköz sem (a cél legyen az eszköz is).

2. Előbb a városok délszlávósítása, s csak azután a falvaké.

3. Asszimilációs helyzet és asszimilációs politikai közhangulat teremtése minden társadalmi területen.

4. Negatív népmozgalom ösztönzése a nemzetiségeknél.”⁷

A németek helyére telepített délszlávossággal az első feltétel már a negyvenes évek végén teljesült. A második lépcsőfok a hatvanas évek elején vette kezdetét. Kevésbé ismert tény még a Vajdaságban is, hogy a hatvanas években államilag (sőt, azon belül a hadügyminisztérium által is) támogatott betelepülési hullám indul meg, elsősorban Bosznia-Hercegovina szerb lakta területeiről a Vajdaságba, legelsősorban Újvidékre és Dél-Bácska magyar településeire.

Az oktatási rendszernek elsősorban a harmadik és a negyedik feltétel kialakításában volt szerepe. A depopulizáció kihatott ugyan az iskolák és tagozatok számának csökkenésére, ezt a folyamatot azonban a tényezők kölcsönös összefüggésében kell szemlélünk: a kistelepülések magyar iskoláinak megszüntetése maga is a depopulizáció és az asszimiláció irányába hatott, a magyar kisebbség fennmaradásainak esélyeit gyöngítette. Az elsők között - már az ötvenes években - a szerémségi magyar iskolák kerültek felszámolásra, a hatvanas és hetvenes években pedig ezek az akciók elérték a Bánátot és Dél-Bácskát is.

A vajdasági magyar általános iskolák legnagyobb lepusztulása egyébként a hetvenes években következett be: azokban az években, amikor a Vajdaság autonóm tartomány politikai, gazdasági és alkotmányjogi önállósága eddigi történelme során a legnagyobb volt. Mindez azonban nem párosult hatékony kisebbségi érdekvédelemmel, hiszen a be nem vallott, de töretlenül követett cél, a kisebbségek

asszimilációja ezekben az években sem változott. Közállapotainkra jellemző, hogy mindezt a nyolcvanas évek végéig nyilvánosan fel sem lehetett panaszolni, ugyanakkor a magyar közvélemény is elsősorban a középiskola rendszerben 1975 után bekövetkezett nagyfokú rombolásra figyelt.

A volt Jugoszlávia magyar általános oktatási rendszere
néhány számadat tükrében

tanév	iskolák száma	tagozatok	tanulók	előadók
1929/30	204	528	29319	391
1938/39	183	452	27915	374
1945/46	?	573	?	?
1949/50	235	794	36533	588
1950/51	212	819	36872	681
1951/52	267	866	35831	740
1952/53	278	928	36352	841
1953/54	274	989	35512	897
1954/55	275	1463	49724	1538
1955/56	267	1528	49574	1677
1956/57	263	1512	49844	1810
1957/58	280	1537	48716	1860
1958/59	277	1533	47889	1935
1959/60	273	1546	48382	1767
1960/61	268	1566	48155	1774
1961/62	262	1559	47830	1765
1962/63	238	1508	46413	1732
(ellentmondó adatok)	256	1573	48228	1797
1963/64	246	1565	47754	1927
1964/65	239	1577	46561	2083
1965/66	235	1551	45311	2079
1966/67	224	1568	43479	2182
1967/68	224	1548	42642	2203
1968/69	221	1550	41688	2282
1969/70	217	1567	40535	2295
1970/71	217	1552	39001	2331
1971/72	211	1535	37515	2236
1972/73	201	1521	36938	2285
1973/74	196	1497	35430	2213
1974/75	192	1524	36271	2284
1975/76	179	1463	34943	2259
1976/77	175	1454	34044	2238
1978/79	165	1402	32137	2178
1979/80	167	1395	31536	2162
1980/81	165	1364	30719	2174
1981/82	157	1356	29913	2173
1982/83*	155	1320	29392	2017
1984/85	153	1286	29539	2058
1985/86	153	1276	29336	1996
1986/87	152	1292	29301	1977

* Az 1983/84-es tanév adatai nem álltak rendelkezésünkre.

tanév	iskolák száma	tanulók
1951/52	231	33533
1966/67	197	40778
1971/72	?	36012
1976/77	146	?
1986/87	127	?
1987/88	125	27441*
1989/90	127	26794
1992/93	119	24713

* Ellenőrizhetetlen adat.

Az 1992/93-as tanévben a vajdasági kormány hivatalos adatai szerint a 119 iskola közül, amelyben magyar nyelven is folyt tanítás, mindössze 44 számított teljesen magyar nyelvű oktatási intézménynek, a többiben párhuzamos oktatás folyt: 73 helyen szerb - magyar, 1 helyen szerb – magyar - szlovák, ugyancsak 1 településen pedig szerb – magyar - ruszin kombinációban. Ugyanebben a tanévben Vajdaság 29 községében volt valamilyen formájú magyar általános oktatás (ez sokszor csupán az órarenden felüli anyanyelvápolást jelenti). Két évtizeddel korábban, 1971-ben még 33 községben tanultak magyarul, noha a helyzet már akkor sem volt rózsás. Például sem az ürögi sem a beocsini, sem a rumai községben nem volt magyar tagozat, Újvidéken a magyar tanulóknak kevesebb mint fele járt magyar osztályba, Zomborban, ahol a magyarok aránya elérte a 23%-ot, a magyar osztályokba járó tanulók arányszáma mindössze 12% volt.

Ha a két évtized alatt lezajlott folyamatokat a magyar anyanyelvű tanulók számának tükrében szemléljük, akkor a következőket állapíthatjuk meg:

	magyar tanuló	magyar tagozatra jár	szerb tagozatra jár
1971	44873 (100%)	36012 (80%)	8861 (19,70%)
1992	30147 (100%)	24079 (79,87%)	6063 (20,11%)

A szerb tagozatra járó tanulók közül mindössze 1658 részesül fakultatív anyanyelvápolásban, összesen 1369 csoportban, többnyire igen rossz feltételek között.

A középiskolákra vonatkozó statisztikák még több fehér foltot mutatnak, mint az általános iskolákra vonatkozóak. A jugoszláv szövetségi statisztikai hivatal évkönyveiben sok a következtelenség. Az 1949/50-es tanévtől egészen 1960/61-ig külön táblázatokban mutatják ki az óvó- és tanítóképzőkre vonatkozó adatokat. De vannak évek, amikor csupán a gimnáziumokra vonatkozó tényeket ismertetik, máskor külön foglalkoznak a többi középiskolai oktatási formával is. Ezért a középiskolákra, illetve a középiskolai tagozatokra vonatkozó adatokat némi fenntartással kell kezelnünk.

A magyar középiskolai rendszer legfejlettebb fokát a hetvenes évek legelejére érte el, noha a lakosság arányszámához képest a magyar középiskolások még így is alulreprezentáltak. Az 1971-es népszámlálás szerint például Vajdaság lakosságának 21,71 %-a magyar, ezzel szemben a magyar középiskolások a hasonló korosztályú és beiskolázású népességnek mindössze 14,7%-át teszik ki, míg a magyarul tanuló középiskolások aránya még ennél is lesújtóbb: mindössze 7,5% (abszolút számokban: 4965 fő).

Az 1975/76-os tanévtől kezdődően nagy horderejű tanügyi reformhoz láttak egész Jugoszláviában, de először a Vajdaságban. Az országban természetesen nem ez volt az első korszerűsítési kísérlet. Dr. Tóth Lajos az új reform körülményeit és indokait néhány évvel később ekként fogalmazta meg:

„Jugoszláviában az első iskolareformot 1958-ban hajtották végre. Ez elsősorban az egységes nyolcosztályos általános iskola kialakítására irányult, de hozzájárult egy új iskolarendszer alapjainak lerakásához is. A hatvanas évek elejétől, szintén parciálisan, az oktatás középfokán következtek be jelentős változások, a szakképzés közelebb került a termeléshez - a gyárakban, egyes nagyüzemekben iskolaközpontok alakultak -, majd a gimnáziumban a második osztálytól kezdve két ágazatot - a nyelvi-társadalmi és a természettudományi-matematikai ágazatot vezették be. Végül a hatvanas évek közepén kialakult a középfokú oktatás új rendszere, amely lényegében három iskolatípust ölelt fel: a gimnáziumot, a szintén négyéves szakosított technikumokat (szakközépiskolát) és a hároméves szakmunkásképző iskolákat (iparitanuló iskolákat). Erre épült a felsőfokú oktatás. Az oktatási törvény a szakmunkásképző iskoláknak is középiskolai státust biztosított, azonban az ott végzett tanulók a továbbtanulás tekintetében nem voltak egyenjogúak a gimnáziumot, illetve a szakközépiskolát végzettekkel. (...) Tehát a dualizmus maradványait az oktatási rendszerből nem sikerült teljesen kiküszöbölni, sem pedig megszüntetni a munka és a tanulás közötti mély szakadékot.”¹⁰

A kettősséget a reform kiötlői lényegében úgy kísérelték meg áthidalni, hogy a meglévő iskolatípusokat felszámolva a nyolcadik osztály után bevezették az úgynevezett általános és egységes kétéves középiskolát (a nép nyelvén a kilenc és tizedik osztályt), s miután a tanulók innen kikerültek, középiskolai szakirányt választhattak. Gyorsan kiderült, hogy ezen a módon sem az oktatási rendszer dualizmusa, sem a tanulók szociális helyzetéből fakadó különbségek nem szüntethetők meg, ellenben az ily módon elképzelt iskolarendszer nem nyújt biztos középszintű szakismereteket sem a leendő szakmunkások, sem a leendő egyetemi hallgatók számára. A kisebbségek számára azonban nem is ez vált végzetessé, hanem két másik tényező: a korábbi években már jól bejártó magyar középiskolák megszüntetése és a szakirányok sokaságából következő évente ismétlődő létbizonytalanság, hogy vajon megnyílik-e az adott iskolaévben magyar nyelven ez vagy az a tagozat, hiszen mindez formálisan a jelentkező tanulók számához volt kötve, azonban - hogy a helyzet még rosszabb legyen - az iskolák vezetői rendszeresen sértették meg az előírásokat, és igen gyakran mindent megtettek a magyar tagozatok megnyitásának megakadályozása érdekében. Mindezt nem kizárólag a nacionalizmus motiválta, hanem a kényelemszeretet, illetve a nemzetiségi tagozatok megnyitásával járó bonyodalmaktól való félelem, a pedagógushiány és így tovább.

Az 1975. évi iskolareform végül is csúfosan csődöt mondott. Magyar szempontból, a fenti hátrányok mellett volt egy látszateredménye is: az úgy nevezett kilenc-tizedik osztályba beiratkozó magyar tanulók javították a középiskolai statisztikákat. A szakirányú középiskolákban - legalábbis a magyar tagozatokon - viszont immár jóval kevesebb magyar anyanyelvű diák tanult, mint a korábbi években.

A nyolcvanas évek végére a helyzet általában is tarthatatlanná vált: az iskolarendszerben több minden megváltozott, hamarosan megszűntek az úgynevezett egységes középiskolai osztályok is. A magyarok számára oly vészterhes bizonytalanság azonban lényegében továbbra is fennmaradt.

Óvó- és tanítónőképzők¹¹

tanév	iskolák száma	tagozatok	tanulók	előadók
1938/39	1	3	82	2
1949/50	2	19	580	32

Regio – Kisebbség, politika, társadalom 1994. 5. évf. 1.sz.

1950/51	2	19	612	19
1951/52	2	17	424	32
1952/53	2	13	315	35
1953/54	2	12	321	29
1954/55	2	17	457	35
1955/56	2	17	423	42
1957/58	2	17	450	36
1959/60	2	18	457	55
1960/61	2	16	402	48

A további iskolaévekre vonatkozó adatok a középiskolákat bemutató táblázatban találhatóak.

Középiskolák

tanév	iskolák száma	tagozatok	tanulók	előadók
1938/39	(2)	(12)	(337)	(50)
1945/46	(7)	?	?	?
1949/50	54	274	10423	338
1950/51	86	292	10255	392
1951/52	74	319	11159	482
1952/53	73	378	12907	620
1953/54	73	448	15043	690
1954/55	(5)	(34)	(957)	(144)
1955/56	(5)	(35)	(1045)	(116)
1956/57	(5)	(37)	(1050)	(73)
1957/58	(6)	(40)	(1126)	(80)
1958/59	(6)	(39)	(1111)	(66)
1959/60	(6)	(42)	(1234)	(110)
1960/61	(6)	(46)	(1196)	(109)
1961/62	31	149	3808	364
	(6)	(41)	(1180)	(62)
1962/63	28	141	3665	257
	(6)	(40)	(1076)	(67)
1963/64	34	163	4319	346
	(7)	(39)	(1022)	(66)
1964/65	33	161	4144	355
	(7)	(42)	(1078)	(122)
1965/66	40	163	4694	434
	(8)	(44)	(1198)	(141)
1966/67	43	168	4838	474
	(8)	(47)	(1230)	(153)
1967/68	44	196	5518	649
	(8)	(51)	(1322)	(183)
1968/69	48	208	5924	612
	(8)	(56)	(1452)	(170)
1978/79	63	389	9689	1125
1979/80	68	392	9642	1090
1980/81	67	420	9570	1142
1981/82	64	477	11087	1017
1982/83	59	434	10360	919
1984/85	68	357	8082	1107
1985/86	67	348	7866	1109
1986/87	66	344	7755	1007
1992/93	27	202	5391	?
	(8)	(53)	1403	?

*Megjegyzés: A zárójelben található számok minden esetben a gimnáziumokra vonatkoznak. A középiskolások összlétszáma stb. úgy kapható meg, ha a zárójelben található összegeket is figyelembe vesszük.

Az 1992/93-as iskolaévre vonatkozó adatok egyértelműen tanúsítják, hogy a Vajdaság önállóságának elvesztése után a középiskolai intézményrendszer szisztematikus elsorvasztása nem állt meg, sőt fokozódott. Sajnos az anyanyelvű tagozatként számon tartott osztályokban is egyre több tantárgyat tanítanak szerb nyelven. Ismereteim szerint a becskerekai és az újvidéki gimnáziumokban például a tantárgyak túlnyomó többségét már nem magyarul adják elő, és ezek a példák korántsem egyediek, úgyhogy a magyar tannyelvű iskolák jelentős részében helyesebb kétnyelvű, mintsem anyanyelven történő oktatásról beszélni.

A középiskolák számát tekintve jelenleg a helyzet körülbelül a hatvanas évek közepének felel meg. (Akkor összesen 32 középiskolában folyt magyar oktatás is, és a gimnáziumok száma is pontosan megegyezett a mostanival.)

A jelenlegi iskolarendszerben (a középiskolai rendszerben) lényegében két fokozatot különböztetünk meg: az úgynevezett III. fokozat tulajdonképpen szakmunkásképzést nyújt, a IV. fokozat pedig az egykori szakközépiskoláknak, technikumoknak felel meg, s természetesen ebbe a kategóriába tartoznak a gimnáziumok is.

Az 1992/93-as tanévben a magyarul tanuló középiskolások 45,4%-a járt hároméves, 54,6%-a négyéves középiskolába. (Vagyis 3130 és 3771 tanuló beiskolázása folyt magyar tannyelven.) A magyar nemzetiségű középiskolások száma jóval nagyobb: 9,51, ami egyben azt is jelenti, hogy diákjainknak csupán a 70,84%-a folytatja középiskolai tanulmányait anyanyelvén. Ugyanebben a tanévben - ellenőrizetlen becslések alapján -, mintegy 600 vajdasági magyar fiatal iratkozott be valamely magyarországi gimnáziumba vagy szakiskolába, részben a katonai behívó elől menekülve, s egyre inkább a kilátástalan szociális helyzet következményeképp.

Hol, mely városokban vannak középiskoláink?

Miután a kovini gimnázium megszűnt, jelenleg Topolyán, Óbecsén, Becskerekén, Újvidéken, Zentán, Szenttamáson, Szabadkán és Zomborban működik magyar nyelvű párhuzamos gimnáziumi tagozat. A szakiskolákat is ezekben a városokban kell keresnünk, ezenfelül Adán, Magyarkanizsán, Törökkanizsán, Csókán és Temerinben találunk néhány szakirányt: a magyarság identitástudatának viharvert végvárait.

Milyen szakirányokon tanulhatnak tovább a nyolcadik osztályt befejező magyar fiatalok? A gimnáziumokon kívül gépészeti, elektrotechnikai, közlekedési, mezőgazdasági, textil- és bőripari, vegyészeti, grafikai, egészségügyi, építészeti és fafeldolgozási, erdészeti, közgazdasági és kereskedelmi szakok között választhattak. A helyzet minden eddiginél súlyosabb voltára utal viszont az a tény, hogy 3331 végzős általános iskolás számára mindössze 2389 helyet láttak elő a magyar tagozatokon, viszont az első osztályba beiratkozottak száma még e keret kitöltésére sem volt elegendő, részben az elnyomorodás, a megfizethetetlen utazási költségek és taneszközök miatt, részben a középiskolák szándékosan rossz területi elhelyezésének folytán. Hiszen ahogyan víz nélkül nem életképes a vízierőmű, úgy a magyar tagozat sem maradhat fenn sokáig olyan környezetben, ahol nincs számottevő magyar lakosság.

A magyar nyelvű felsőoktatás 1946-ban indult meg az újvidéki Tanárképző Főiskolán. A főiskola tevékenységében kiemelkedő szerep jutott B. (azaz becskerekai) Szabó Györgynek, aki a bánáti kisváros középiskolájából, ahol magyartanár volt, kerül Újvidékre a magyar irodalom tanárának, majd 1948-tól kezdődően a

tanszékvezetői posztot is ő tölti be. A háború utáni évek magyar tanárképzéséről egyik cikkében így ír:

„Az 1945/46. iskolaévben a Vajdasági Főbizottság tanügyi osztálya egyéves tanári tanfolyamot rendezett, amely első kísérlet volt a vajdasági tanárkérdés megoldására, és természetesen csak részben oldhatta meg ezt a kérdést. A tanártanfolyam 177 vizsgázott hallgatója között mindössze 21 magyar anyanyelvű hallgatót találunk - ma ezek már valamennyien működnek, részben mint a magyar algimnáziumok, részben mint a magyar gimnáziumok tanárai. Ez a szám azonban elenyészően kevés, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az 1946/47. és 1947/48. iskolaévben újabb algimnáziumok nyíltak Vajdaságban, és a magyar algimnáziumok száma ma már 42.

A Vajdasági Főbizottság tanügyi osztályának adatai szerint csak algimnáziumaink számára 50-60 magyar tanárra van szükségünk, hogy a hiányos szakképzettséggel rendelkező tanerők helyett teljes szakképzettséggel rendelkező tanárok tanítsanak.” A továbbiakban megállapíthatja:

„A Főiskolának 14 másodéves magyar anyanyelvű rendes hallgatója van. Szakcsoportok szerint: magyar-szerb 3, történelem-földrajz 1, kémia-biológia 5, fizika-matematika 5. A júniusi vizsgák tehát a legjobb esetben tizennégy tanárt adhatnak magyar iskoláinknak. Ez a szám igen csekély, ha összevetjük a tényleges szükséglettel (50-60 tanár). A következő iskolaévben azonban jelentősebb javulást várhatunk, mert a 24 rendes elsőéves magyar hallgató mellett végezni fog a rendkívüli hallgatók idei másodéves csoportja is. A beiratkozott magyar anyanyelvű hallgatók száma 42. Az 1949/50. iskolaévben algimnáziumaink és gimnáziumaink kb. ötven magyar tanerőt nyerhetnének.”¹³

Az újvidéki főiskola nemcsak a pedagógusképzés terén játszott pótolhatatlan szerepet, de hallgatói közül kerültek ki a magyar irodalom és művelődés első korszerű szemléletű képviselői is.

A Tanárképző Főiskola által létrehozott alapokon sikerült létrehozni az újvidéki Bölcsészettudományi Karon belül a magyar nyelv- és irodalomtanárok képzésére hivatott Magyar Tanszéket, melynek első katedrafőnöke az addig Zágrábban élő kitűnő magyar író, a Tanácsköztársaság egykori résztvevője, Sinkó Ervin lett. A Magyar Tanszék megindítása (1959) nem ment simán, elsősorban a hatalmi szervezetben s az egyetemen is megnyilvánuló nagyszerb ellenállás miatt. Sinkó Ervinre, írói és kritikusi tekintélye mellett minden bizonnyal kétségtelen politikai tekintélye és kapcsolatai miatt is szükség volt a születendő félben levő intézetnek. A Magyar Tanszékkel a vajdasági magyarok először jutottak - noha csupán parciális méretekben - egyetemi szintű anyanyelvi intézményhez.

Mindez összhangban volt az 1959 utáni részleges politikai olvadással, amely a kisebbségpolitikában is több előremutató változást eredményezett, azonban nem hallgathatók el az új kisebbségpolitika stratégiai ellentmondásai sem. Például a jugoszláv kommunisták Végrehajtó Bizottságának határozatai megállapítják:

„Tanítási és nevelési szempontból egyaránt igen jó eredménnyel járt a különböző tannyelvű párhuzamos tagozatok megszervezése, közös iskolák keretében. Ahol megvannak rá a feltételek, még egy lépéssel tovább kell menni a kétnyelvű tanítás megszervezésében (...)” A határozatok készítői ugyan a különböző népek fiainak kölcsönös megismerésére apelláltak, azonban a pártdirektívák nyomán létrejött kétnyelvű tagozatok sehol sem a kétoldalú jobb megismerést, hanem a kisebbségek asszimilációjának felgyorsulását eredményezték. E kétarcúság a felsőoktatásban úgy jelent meg, hogy egyfelől a Magyar Tanszék megalapításával valóban nyert a vajdasági magyarság, másfelől azonban a *tanárképzés egésze* nem

oldódott meg: a magyar nyelvű lektorátusok működését sem tették lehetővé, nemhogy a magyar felsőfokú tanárképzést biztosították volna. (A nyolcvanas évek elején, noha akkoriban a törvény azt lehetővé tette volna, az újvidéki bölcsészkaron például lehetetlenné tették egy magyar tannyelvű történész évfolyam megindítását, annak ellenére, hogy kellő számú egyetemi hallgató és kellő számú egyetemi szaktanár egyaránt rendelkezésre állt.)

A helyzet tarthatatlansága csak kevesek számára vált azonnal nyilvánvaló. Egyrészt azért, mert a magyar oktatás kordában tartása nem agresszív, hanem látens, lágy formában történt, másrészt azért, mert - szemben például az 1988 utáni állapotokkal - *nem a szerb nacionalizmus, hanem a jugoszlávizmus* jegyében zajlott. Az egységes délszláv politikai nemzet megteremtésére hivatott állami ideológiát ugyan még Karadjordjevic Sándor uralkodása idején ötlötték ki a szerb hegemonista törekvések leplezésére, a Tito-korszakban azonban mindennek volt egy a nagyszerb nacionalizmussal szembenálló változata is. Főleg ez utóbbi végett kiváló vajdasági magyar értelmiségiek is illúziókat tápláltak a jugoszlávizmussal szemben, arra úgy tekintettek, mint a polgári emancipáció magasabb formájára, szemben a kisebbségi (és általában a nemzeti) partikularizmussal. Csupán azt hagyták figyelmen kívül, hogy Jugoszláviában ez a politikai ideológia nem a polgári emancipáció alapján, hanem eredeti formájában a királyi diktatúra, a későbbiekben pedig az állampárti diktatúra lágy változata alapján jött létre. (Természetesen volt egy szellemi jugoszlávizmus is, amely azonban csupán az írók fejében létezett, elsősorban úgy, mint a nyitottság, az európaiság, az antinacionalizmus szinonimája. Ehhez azonban a valóságosan létező, *politikai jugoszlávizmusnak* egy idő után a nevének kívül már édeskevés köze maradt.)

Hogyan reflektálódott mindez a magyar felsőoktatás jövője körüli vitákban, amelyek a hatvanas években kezdődtek, és 1971 táján csúcsosodtak ki? Mai szemmel meglepő, milyen kevesen jutottak el ama felismerésig, hogy halaszthatatlanul sürgetővé vált egy *önálló magyar egyetem* létrehozása.

Utasi Csaba, aki pedig jó érzékkel tapintott rá a nemzetiségi oktatás körüli manipulációkra, s 1967-ben bátran kiállt a magyar egyetemi lektorátusok hiányát felpanaszoló Rehák László mellett, az egyetemi oktatás kérdésében képtelen átlépni a jugoszlávizmusból származó ideológiai korlátait:

„A nemzetiségek számbeli kisebbsége leszűkíti nyelvük használhatóságának körét, és ez az objektív körülmény is hozzájárul ahhoz, hogy körükben hasznossági elvek alapján másodrendűvé válják az anyanyelvük. Mi a teendő? Követeljenek maguknak közép- és főiskolákat, egyetemeket stb., ahol anyanyelvükön hallgatnának minden tantárgyat? Nem! Először is: ki pénzelhetné azokat az intézményeket? Másodsor: vajon hova lennének a kikerülő szakemberek, mit kezdenének egynyelvű, tehát egyoldalú képesítésükkel? Harmadszor: az iskoláztatás teljes egynyelvűsítése bezárkózáshoz vezetne; a bezárkózás nacionalizmust eredményezhetne, vagy ha azt nem is, de a jugoszlávság tudatának teljes kibontakozását egészen biztosan gátolná. Egyetlen pillanatra sem merül fel hát a kérdés, hogy miért nem országos érvényűek a nemzetiségi nyelvek! Az viszont nem kétséges, hogy az említett végleten (totális egynyelvűség) innen számtalan megoldatlan kérdés merül fel, melyeket társadalmi fejlődésünk további szakaszaiban meg lehet és meg is kell oldanunk.”¹⁴

A hetvenes évek elején beálló politikai resztalinizációt az sem képes ellensúlyozni, hogy 1974-ben a Vajdaság minden addiginál nagyobb alkotmányjogi, gazdasági, politikai és intézményes önállósághoz, már-már államisághoz jut. A gyakorlatban mindez azt eredményezi, hogy az egyébként is bornírt pártállami keretek a Vajdaságban egy még kicsinyesebb, korlátoltabb, gyanakvóbb pártbürokráciának a pozícióit erősítik. S mivel az állam és a párt - néhány magyar janicsár közreműködése

ellenére is - szerb kezekben van, az egyre erősödő antidemokratizmus mellett, sőt azzal közvetlen összefüggésben növekszik a magyarságra gyakorolt nyomás is. A művelődési életet, az irodalmárokat és a társadalomtudósokat sújtó állandó boszorkányüldözések légkörében az önálló egyetem ötletéről másfél évtizeden át mukkanni sem lehet. S amikor már meg lehet szólni, akkorra a cselekvés lehetőségei korlátozódnak a minimumra.

Ilyen körülmények között dolgozta ki a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége az önálló magyar oktatási rendszerre vonatkozó koncepcióját, mely a vajdasági magyar autonómia közjogi keretében az óvodától az egyetemig biztosítani kívánja a magyar oktatási és nevelési intézmények független működését. Mind ezt, mint pedig az önálló magyar egyetem gondolatát különös módon éppen a Magyar Tanszék néhány tanára részéről érte elutasító bírálat, azonban nem szakmai, hanem ideológiai és presztízssokok miatt.

Pedig a statisztikai adatok meggyőzően szemléltetik, hogy magyar egyetem nélkül a vajdasági magyarság szellemi felemelkedése elképzelhetetlen. A magyarság arányszámához képest a felsőfokú tanintézetekbe járó magyar fiatalok száma immár negyven éve meglepően alacsony, a volt Jugoszlávia területén kirobbant háború óta pedig egyenesen katasztrofális.

Íme néhány adat!

	1964	1967	1984	1992
Főiskolás	948	789	903	593
Művészeti főiskola (akadémia)	18	20	?	39
Egyetemista	1080	950	2432	1220
Összesen	2046	1759	3335	1852
Százalékarány az összes hallgatóhoz képest	14,8	8,9	10,3	6,9
A magyarság százalékaránya Vajdaságban	23,86	21,70	18,94	16,94

Az 1992-re vonatkozó adatok kapcsán el kell mondani, hogy a főiskolákon kedvezőbb volt a magyarok aránya, mint egészében, ugyanis meghaladta a 11 százalékot, ugyanakkor az egyetemeken a magyar hallgatók aránya még a 6 százalékot sem tette ki!

Az alábbi főiskolákon és egyetemi karokon találunk magyar hallgatókat:

Főiskolák

1. Újvidéki Műszaki Főiskola:	54
2. Beeskereki Műszaki Főiskola:	70
3. Szabadkai Műszaki Főiskola:	224
4. Közgazdasági és Kereskedelmi Főiskola:	18
5. Informatikai és Szervezési Főiskola:	17
6. Újvidéki Pedagógiai Akadémia:	38
7. Verseci Pedagógiai Akadémia:	-
8. Kikindai Pedagógiai Akadémia:	1
9. Mitrovicai Pedagógiai Akadémia:	4
10. Zombori Pedagógiai Akadémia:	4
11. Szabadkai Pedagógiai Akadémia:	163
Magyar főiskolai hallgató összesen:	593

Közülük magyar tannyelvű tagozatra jár:

- az újvidéki pedagógiai akadémián	33
- a szabadkai pedagógiai akadémián	103
- a szabadkai műszaki főiskolán	214

Magyar tannyelven végzi a főiskolát összesen 350 hallgató, azaz a magyar nemzetiségű főiskolások 59,02 százaléka.

Az újvidéki óvónőképzőnek (a későbbi pedagógiai akadémiának) 1975 és 1991 között 518 magyar hallgatója volt, a hallgatók száma 13 (1988-ban és 1978-ban) között mozgott. Az 1990/91-es tanévben a pedagógiai akadémián több tárgyat már nem magyar tannyelven hallgattak.

A szabadkai pedagógiai akadémia magyar tagozatain 1977 és 1991 között 861 hallgató fordult meg. 1991-ben hatvanan jártak magyar tagozatra, s a tantárgyak mindegyikét anyanyelvükön hallgatták. A szerb oktatási miniszter rendeletére a tanítóképzés Szabadkán 1993-ban megszűnt, ugyanakkor Tanítóképző Egyetem indult Zomborban az 1993/94-es tanévtől kezdődően, az új, kisebbségellenes kurzusnak megfelelően immáron magyar tagozatok nélkül!

A szabadkai műszaki főiskolán bizonyos tantárgyakat 1975 óta magyarul is lehet hallgatni, az elektromossági szakon összesen 7, a gépészetin összesen 8 tárgyat. 1991/92-ben az előzőn nyolcvannégyen, az utóbbin ötvenketten folytatták magyarul a tanulmányaikat, legalábbis a szerbiai oktatási minisztérium kimutatásai szerint.

Művészeti Akadémia

A Művészeti Akadémia színészeti szakán (Újvidéken) négy szaktárgyat, valamint az általános tárgyakat hallgathatják magyarul. 1991/92-ben a minisztérium jelentése szerint „mintegy 20-an” hallgatták a magyar előadásokat. Egy tartományi parlamenti jelentés szerint viszont egy évvel később a 39 hallgatóból összesen 11 magyar színinövendékük volt.

Státusuk szerint a hallgatók jogállása az egyetemistákéval azonos.

Egyetemi karok

1. Természettudományi-matematikai Kar.	177
2. Mezőgazdasági Kar.	123
3. Szabadkai Építészeti Kar.	51
4. Testnevelési Kar.	27
5. Közgazdasági Kar:	2369
6. Orvostudományi Kar:	79
7. Becskereki Műszaki Kar:	44
8. Technológiai Kar:	57
9. Bölcsészettudományi Kar:	184
10. Műszaki Tudományok Kara:	193
11. Jogi Kar:	46
Magyar egyetemi hallgató összesen:	1220

Közülük a tantárgyak egy részét magyarul hallgatók aránya:

- a szabadkai közgazdasági karon 34 hallgató összesen 6 tantárgyat hallgat anyanyelvén, rajtuk kívül huszonkilencen két, negyvenkilencen egy szaktárgyat hallgattak magyar tannyelven. (Korábban jóval több tantárgyat lehetett magyarul

hallgatni.) E csonka formájú „magyar tannyelvű” képzést 1970/71-ben 278, 1976/77-ben 300, 1980/81-ben 232, 1986/87-ben 142, 1990/91-ben 136, 1991/92-ben 123, 1992/93-ban pedig már csak 112 fő választotta.

- a szabadkai építészeti karon 1982/83 óta 11-19 tantárgyat hallgathatnak magyar nyelven egészen 1991/92-ig, amikor is az oktatási törvényre hivatkozva többé nem szervezték meg a magyar oktatást, mivel a törvény által előírt 30 hallgató helyett mindössze 19 elsőéves kérte. Tanulságos képet nyújt a magyar nyelvű képzés leépüléséről a tanulmányaikat magyar tannyelven megkezdőkre vonatkozó mintegy évtizedet átfogó statisztika:

tanév	magyar hallgatók	tantárgyak magyarul
1982/83	61	11
1983/84	39	11
1984/85	52	19
1985/86	47	19
1986/87	26	11
1987/88	26	11
1988/89	13	11
1989/90	15	11
1990/91	14	11

- A hivatalos tartományi jelentések szerint az újvidéki bölcsészkaron 176 hallgató folytatja magyar nyelven a tanulmányait. Ez az adat azonban pontatlan. Mivel magyar nyelvű oktatás a karon kizárólag a magyar tanszéken folyik, könnyen kiszámítható, hogy hány magyar hallgató van, ha összeadjuk az 1988/89-es tanévtől 1991/92-ig beiratkozottak számát. Nos, ha figyelembe vesszük a távhallgatókat is, s ha ugyanakkor figyelmen kívül hagyjuk a lemorzsolódást, ez a szám akkor is mindössze 134.

Természetesen a karon azon hallgatók számára, akik magyar anyanyelvűek vagy más nemzetiségűek ugyan, de a magyar nyelvtanulást igénylik, fakultatív alapon megszerkesztik a magyar nyelvű lektorátust is. A lektorátus azonban nem pótolhatja az anyanyelvű szakképzést, s a tanterv szerint lényegében anyanyelvűkére, illetve más nemzetiségűek esetében nyelvtanításra korlátozódik.

A Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékére iratkozók száma az elmúlt két évtizedben:¹⁷

év	rendes hallgatók	távhallgatók	összesen
1970/71	32	12	44
1971/72	18	2	20
1972/73	39	6	45
1973/74	42	10	52
1974/75	30	11	41
1975/76	43	11	54
1976/77	45	9	54
1977/78	39	10	49
1978/79	34	8	42
1979/80	42	17	59
1980/81	32	12	44
1981/82	39	11	50
1982/83	33	4	37
1983/84	27	15	42
1984/85	33	7	40

1985/86	27	6	33
1986/87	28	6	34
1987/88	25	1	26
1988/89	31	6	37
1989/90	33	7	40
1990/91	28	3	31
1991/92	24	2	26

Az 1993/94-es tanévre jelentkezett rendes hallgatók száma mindössze 16! Fennállása óta a Magyar Tanszéken 140 általános iskolai és 430 középiskolai tanár nyert oklevelet, emellett a hetvenes évek végétől kezdődően igen sok hallgató szerezte meg a tanári oklevél mellett a könyvtárosi és a fordítói egyetemi minősítést is. Az 1972/73-as tanévben indult meg a tanszéken a posztgraduális képzés, magyar egyetemi oktatók bevonásával, elsősorban a belső szükségletek - a megfelelő szakmai minősítések megszerzésének céljából. Az azóta eltelt időben 42 személy szerzett magiszteri oklevelet, ugyanakkor 25 személyt avattak a tudományok doktorává.

Összegezve az elmondottakat: a vajdasági magyar oktatás helyzete általában azokban az években javult, amikor az általános társadalmi változások a nyitás, a demokratizálás irányában hatottak, és rendszerint azokban a periódusokban romlott, amikor az emberi, társadalmi, politikai szabadság - a nemzetiségi vonatkozásoktól függetlenül is veszélybe került. Mint amilyen veszélybe került a szabadság ügye, és azon belül, azzal együtt a kisebbségek létbiztonsága a szerb nacionalizmus hatalomra kerülését és a legújabb Balkán-háború kitörését követően. (Ezt példázzák az új oktatási törvények s a Belgrádban kinevezett iskolaszékek és iskolaigazgatók.) Részben ennek, részben a háború és a gazdasági embargó következtében történő mind gyorsabb elnyomorodásnak, részben a hazai magyar oktatási intézmények tudatos lezüllesztésének a hatására egyre többen iratkoznak magyarországi tanintézetekbe. Csupán az 1993/94-es tanévben először beiratkozók közül 109 vajdasági fiatal részesül ösztöndíjban, ugyan akkor nyolcvanán tanulhatnak a Kodolányi Nemzetközi Előkészítő Intézetben is. Mindez óriási segítség, különösen most, amikor egy-egy havifizetésből gyakran már az utazási költségeket sem lehet fedezni. Azonban a megoldás útja mégsem ez, hanem az önálló magyar oktatási rendszer megteremtése, az óvodától az egyetemig.¹⁸ Enélkül megszűnik a magyarság értelmiségi utánpótlása, s valóban nem lesz más választásunk, mint a beolvadás vagy a kivándorlás.

Jegyzetek

- 1 Dr. Deák Leó: Magyar iskolaügyünk a jugoszláv uralom idején. In: Csuka Zoltán szerk.: *A visszatért Délvidék*. Budapest 1941. 27-36.
- Deák szerint Horvátországban 1918-ig a Julián-egyesület 65, a MÁV 14, a protestáns egyházak 11 magyar iskolát működtettek. Mint ismeretes, Szerémség 1868 és 1918 között Horvátországhoz tartozott.
- 2 Mészáros Sándor: *Madjari u Vojvodini 1924-1941*. Novi Sad 1989. 49-57.
Ezenkívül még ld.: Malušev Cvetko: Magyar könyvkiadás az új Jugoszláviában. *Híd* 1950/1-2. 120.
- 3 Szita László: A nemzetiségi iskolaügy alakulása a II. világháború idején a visszacsatolt Bács-Bodrog vármegyei területen 1941-1944. *Cumania* 9. 257-290.
- 4 Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Újvidék 1991. 42---43.
- 5 A. Sajti Enikő: Nemzettudat, jugoszlávizmus, magyarság. Szeged 1991. 125-126.
- 6 Lőrinc Péter: Államosítás és iskoláink. *Híd* 1947/I. 48.
- 7 Mirnics Károly: *A szórványmagyarságtól a szigetmagyarságig*. Kézirat, 12-13. Mirnics tanulmányában kimerítően foglalkozik Vladan Jojkićnak a kisebbségek asszimilációjára vonatkozó koncepciójával, melynek elemeit a második világháború utáni kisebbségpolitikában kamatoztatta a szerb, illetve a jugoszláv pártállam.

- 8 Az adatok a jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal évkönyveiből származnak. Itt jegyzem meg, hogy Molnár Géza a *Létünk* 1980/2. számában az 1949/50-es tanévtől az 1976/77-es tanévig közölte az adatokat Nemzetiségi tanulók anyanyelvi oktatása a statisztika adatainak tükrében címmel. Molnár megállapításaival viszont nem mindenben egyezünk. Így azzal sem, miszerint Jugoszláviában „az anyanyelvi iskoláztatás jogának gyakorlása állandó és következetes”. Ezt éppen az ő általa is ismert statisztikai adatok cáfolják a legkézzelfoghatóbban.
- 9 Vö. a tartományi Statisztikai Hivatal kiadványával: *AP Vojvodina 1964-1967*. Novi Sad 1968. Ez a kiadvány kivételesen a vajdasági nemzetiségi (kisebbségi) oktatásról is közöl adatokat. A szerbiai és a vajdasági statisztikai kiadványok ezen a téren általában nem jeleskedtek. Ezenkívül néhány adat található Milan Lučić: *Položaj i prava manjina u Vojvodini*. Novi Sad 1993. című könyvében, valamint a tartományi kormánynak a vajdasági parlamenthez küldött jelentésében (1993. VI. 2.)
- 10 Tóth Lajos: A József Attila Tudományegyetem egységes kísérletének a vajdasági iskolareform szemszögéből való összehasonlító vizsgálata. *Létünk* 1982/86. 1046.
- 11 A Szövetségi Statisztikai Hivatal adatai.
- 12 Uo.
- 13 B. Szabó György: A magyar tanárok kérdése. In: *Élmény, szerep, hivatás*. Újvidék, 1988. 127-129.
- 14 Utasi Csaba: Ki a nacionalista? *Új Symposion* 1967/24-25.
- 15 *Tartományi kormányjelentés*. 1993. VI. 2.
- 16 Uo.
- 17 A szerb közoktatási minisztériumnak dr. Páll Sándor köztársasági népképviselő képviselői kérdésére adott írásbeli válasza (1992. április) alapján.
- 18 Tévhit, hogy ehhez hiányoznak a káderfeltételek! 1992-ig Vajdaságban 128 kutató szerezte meg a tudományok doktora minősítést, a magyar magiszterek száma pedig meghaladja a nyolcvanat. A magyar hivatásos kutatók száma pedig csak a Vajdaságban (Belgrádot tehát figyelmen kívül hagyva) megközelíti a 350-főt.

BÉLA CSORBA

FROM CONVALESCENCE TO ATROPHY. EDUCATIONAL AFFAIRS IN YUGOSLAVIA'S VAJDASÁG REGION AFTER THE SECOND WORLD WAR

This paper resumes the development of educational system of Hungarian minority in Yugoslavia's Vajdaság region. He presents the development of the number of elementary, secondary and higher schools as well as of the students in the last decades. The situation of Hungarian educational affairs grew better in periods when general social processes developed in the direction of democracy and pluralism, and deteriorated when human, social and political freedom was generally endangered, mostly after the beginning of the recent war in the Balcans. This also led to new, discriminative educational laws and dispositions. Furthermore, the war and the economic embargo led the educational affairs of Hungarian minority in the Vajdaság into a general crisis.